

DR. KÖRÖSÉNYI ANDRÁS POLITOLÓGUS PROFESSZOR

„Azt kell mondjam, hogy »szétszakadóban« van a szakma Magyarországon hiányzik valami, ami integrálná azokat, akik nemzetközileg is nagyon kompetitív és komoly teljesítményre képesek és azokat, akik itthon oktatnak, és nem elsősorban kutatással foglalkoznak.”

Dr. Körösényi András politológus az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézetének tanára, az MTA doktora, a Magyar Politikatudományi Társaság elnöke, többek között a magyar politikai rendszer egyik legelismertebb kutatója, szakértője, a Társadalom és Politika folyóirat Tanácsadó Testületének tagja.

Dr. Körösényi Andrásal a hazai politikatudomány jelenlegi helyzetéről és problémáiról, a magyar közjogi rendszer aktuális kérdéseiről és a konzervativizmus magyarországi jövőjéről beszélgettünk.

Mindenekelőtt szeretnénk gratulálni a Magyar Politikatudományi Társaság elnöki tisztségéhez a Társadalom és Politika folyóirat nevében is. Első kérdésünk is ehhez az eseményhez kapcsolódik: „választási” beszédében többször említette bizonyos változtatások szükségességét a Társaság életében. Mik azok a feltétlenül szükséges változtatások a magyar politikatudomány vagy a Társaság szakmai közéletében, amikre Tanár úr gondolt?

Véleményem szerint létezik egyfajta „kettősség”. A magyar politikatudomány elég új és fiatal tudomány, hisz a ’80-as években még azt is kevesen tudták, hogy egyáltalán mi az – akkori képviselőinek nem volt politikatudományi képzettségük, vagy valamilyen társterületről jöttek vagy marxista-leninista ide-

ológiai tanszékről. Ez mindenképp kihat egy tudomány helyzetére, állapotára, művelésének színvonalára, a kutatók és oktatók felkészültségére. Ugyanakkor, ha azt nézzük, honnan indult, ahhoz képest kifejezetten progresszív időszak volt az elmúlt két évtized: a politikatudomány elismert lett Magyarországon és elindult a professzionalizálódás útján, mely látható mérföldköveinek a fenti események, a Politikatudományi Társaság megalapítása és a Politikatudományi Szemle elindítása tekinthető. Közben az 1990-es évek során megjelent egy új, fiatal generáció: különösebb közéleti szerepkör nélküli emberek, komoly tudományos érdeklődéssel. A '90-es évek közepétől pedig további fejlemény volt politikatudománnyal foglalkozó tanszékek megjelenése a felsőoktatásban, valamint a politikatudományi kiadványok tankönyvként történő megjelenése a könyvpiacra, elsősorban az Osiris Kiadó jóvoltából. Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy amikor tankönyvek, átfogó monográfiák, nagy áttekintő művek jelennek meg, az sosem egy tudományág élenjárásának, hanem éppen követésének a bizonyítéka – követi a nemzetközi tudomány eredményeit, és azt a saját nyelvén feldolgozza, applikálja. Ebben az ELTE ÁJK akkori Politikatudományi Tanszékének élenjáró szerepe volt; sok olyan könyv jelent meg, amit az itt oktatók írtak – igen magas színvonalon.

Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy a Tanár úr szerint napjainkban mennyire integrálódott a nemzetközi tudományos közösségbe a kutatás vagy maga a magyar politikatudomány?

A politikatudomány mint tudományág, amint azt már említettem, időközben intézményesült: létezik a Politikatudományi Társaság, az MTA Politikatudományi Intézete, akadémiai szakbizottság a IX. osztályon belül, vannak egyetemi tanszékek és akkreditált szakok és folytathatnám. Ezt a követő státuszt azonban nem sikerült még egészében meghaladni. Ugyanakkor ebből a követő helyzetből egyének – ha nagyon kevesen is – konkrét teljesítménnyel be tudtak kapcsolódni a nemzetközi tudományos vérkeringésbe. Talán egy-két-háromtucatnyian is vannak, akik nemzetközi konferenciákon eredményesen szerepelnek, itt-ott publikálnak. Olyan azonban, aki, hogy úgy mondjam, a tudományos kutatás élvonalában van, nagyon kevés van, egy kezemen sorra lehetne venni őket. De vannak ilyenek! Nehéz megmondani, hogy kik, de például az alapján, hogy ki kivel és hol publikál, mégiscsak lehet megítéléseket tenni – hogy csak hirtelen említsek neveket is: egyértelműen ilyen Tóka Gábor a politikai viselkedés területéről, Enyedi Zsolt pedig intézményes elismerést is kapott, hisz ő kapta a Wildenmann Prize-t a 2004-es uppsalai ECPR-workshopon.

Azonban azt kell mondjam, úgy látom, hogy „szétszakadóban” van a szakma. Ma Magyarországon nagyon sok új politológiai tanszék van – a felsőoktatásban tanszéket vagy szakot alapítani nagyon jó „üzlet” a normatív finanszírozás, a hallgatók után járó „fejpénz” miatt, az egyetemek így tudnak törekedni a rentábilisságra, a csőd elkerülésére. És ezen tanszékek közül jó néhány tudományos teljesítmény nélküli oktató gárdával működik, aminek révén mintha szinte reprodukálódna egy a szakmai közéletbe csak alig bekapcsolódó politológus réteg. Magyarországon hiányzik valami, ami integrálná azokat, akik nemzetközileg is nagyon kompetitív és komoly teljesítményre képesek és azokat, akik itthon oktatnak, és nem elsősorban kutatással foglalkoznak. Másrészt azért vannak bizonyos intézmények, így például a Politikatudományi Társaság is lényegében, amelynek szerepe a hazai szakmai közeg megteremtése. A publikációs fórum gyanánt szolgáló Politikatudományi Szemlének is ez a célja. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez a szétszakadás alapvetően érthető állapot, hiszen aki ma egyetemeken oktat, annak nagyon nehezen jut emellett ideje és energiája a kutatásra is.

A Társaság fő feladatát többek között pont az integrálásban látom, amit szerintem a '90-es évek közepétől az utóbbi tíz évben fokozatosan elvesztett; ennek megfelelően újból integráló közösséggé kell erősíteni, regenerálni kell, újjá kell szervezni. A Társaság élete abban merült ki, hogy volt egy közgyűlés, ahol a Bibó-díjat elnyert kutató tartott egy előadást, illetve egy vándorgyűlés, ami hol rosszul, hol jobban sikerült (tényként leszögezhető, hogy sok elégedetlenség hangzott el a résztvevők részéről, hogy nem jól szervezett, a színvonal alacsony, vegyes és kontrollálatlan, bárki előállhat és tarthat előadást). Kiüresedtek az intézmények, a szakosztályok elhaltak, papíron léteztek. Ez az oka annak, hogy 2003 végén-2004 elején, amikor megválasztották az új elnökséget, aminek én is tagja voltam, akkor az egyik első döntésünk az volt, hogy *tabula rasát* csináltunk: megnéztük, melyik szakosztály működik – kiderült, hogy a hallgatói kivételével jóformán egyik sem, úgyhogy akkor eltöröltük ezeket a „papíros” szakosztályokat. A megoldás az új szakosztályok életre hívása, amelyek talán már nem csak papíron működnek. A vándorgyűlés konferenciáját szintén szeretnénk megújítani jövőre: terveink szerint egy szakmailag nagyon koncepciózus, felépített, szigorú követelmények által meghatározott konferencián lesz alkalmunk találkozni 2006-ban. Tehát a szakmai-műfaji követelmények kialakítását és standardok elfogadását szeretnénk elérni.

A helyzetnek ez az egyik ága, a másik pedig a politikatudomány határainak a kijelölése, és hogy ki tekinthető politológusnak. Ez nagyon előtérbe került 2005 elején a Szürke kardigán-díj körüli vitákban, amit én nagyon pozitívnak tartok. A szakmában politológusnak nevezett emberek tehát arról vitatkoztak,

hogy ki a politológus, és hogy az, aki naponta nyilatkozik a sajtóban, a médiában arról, hogy előző nap mit csinált vagy mondott az egyik vagy másik miniszter, politikus, az most politológus vagy nem az? Én azt hiszem, hogyha a politológus a politikatudomány művelőjét jelenti, akkor pusztán e tevékenységük alapján ők nem politológusok. Sajnálatos dolog, hogy ma mindenki, aki a politikáról beszél, és nem politikus, az politológusnak hívja magát vagy automatikusan annak tekintik, ha nem figyel oda, még akkor is, ha ő másként definiálná magát. Márpedig ez azokat a politológusokat, akik politikatudománnyal foglalkoznak, zavarja, hiszen őket is azok alapján ítélik meg, akik össze-vissza mindenféle badarságot beszélnek a politikáról, és egyáltalán nem foglalkoznak tudományos munkával. Ha nem akarjuk a politológust mint gyűjtőfogalmat használva látni és hallani, nehéz feladat vár ránk, de talán segíthet a változtatásban, ha azt mondjuk, hogy akik naponta nyilatkoznak, azok a politikai elemzők, kommentátorok, a politológia tudósai pedig azok, akik tudományos módszerekkel és kérdésekkel foglalkoznak. Előbbieknek fóruma a tévé, a rádió, az újság, utóbbiaknak a tudományos konferencia; az előbbi a nyilvánosságra tör, az utóbbi a nyilvánosságtól elhatárolt szakmaiságra. Ezeken felül a tudományos ismeretterjesztés egy harmadik, mindkét korábbi körtől elhatárolható, különálló dolog – amit persze elsősorban a tudós politológusok végezhetnek.

Az eddigiekben azokról volt szó, akikre csak a média aggatja rá a politológus terminust, de a Szürke kardigán-díj valóban a politikatudománnyal foglalkozókról szólt, és kifejezetten egy szakmai közösségnek – róluk, nekik és általuk. Felvetődik a kérdés, hogy ezen a szűkebb területen belül is el lehet-e különíteni egy média-politológust és egy tudós vagy akadémiai politológust...

Na, ez már egy keményebb kérdés... A Szürke kardigán, ha jól értettem, arra irányult, hogy a „csacsiságokat” beszélő politológusoknak tükröt mutasson. Mert aki állandóan beszél, az időnként hetet-havat összehord, mert nincs ideje meggondolnia, hogy mit mondjon. És ezeket persze leírják, és ekkor ezeket eléjük lehet tární. Hát erről szólt a Szürke kardigán-díj. Más szavakkal: akik politológusok, és tudományos munkát végeznek, azok valamivel foglalkoznak, de politikai elemzőként bármiről beszélnek, tehát nem a tudományos munkájukról, kutatásaikról számolnak be, és nem csak a magas szinten ismert szakterületük témájában szólalnak meg; ez pedig teret nyit a meggondolatlanosságoknak és tévedéseknek... A véleményük ezekben a kérdésekben nem sokban különbözik el egy a politika iránt érdeklődő utca emberének a véleményétől, és így aztán időnként szakmailag téves vagy hamis, csak mögötte áll a „vélt szakmaiság” tekintélye. Hát erre mutat rá ez a díj.

De a társadalmi igény kétségtelenül megvan az ilyesfajta elemzésekre. Hogy látja, mivel lehetne kiváltani, hogy hasonló problémák ne merüljenek fel?

Szerintem ezek mindig fel fognak merülni, ezt nem lehet megoldani. És bizonyos szempontból szerintem nagyon is jó, hogy ez így van, mert aki a politika iránt érdeklődik, érdekli, hogy az elemzők mit mondanak, és jó hogy olyanok nyilatkoznak, akiknek van valamiféle képzettségük, aminek révén talán megalapozottabb a véleményük. Ez mindig így lesz. Politikáról nyilatkozni – ez egy műfaj, de ennek megvannak a megfelelő és illő formái: nagyon sokan, akik ezt ma Magyarországon hivatásszerűen űzik, elhatárolódva a politológus szó mindent lefedő és mindenki által szidott és elutasított kategóriájától, politikai elemzőnek nevezik magukat. Olyanok is, akik „szociológiaiilag” politológusok, tehát tanszéki státussal rendelkeznek, mint például Török Gábor, és olyanok is, mint például Somogyi Zoltán, aki a *Political Capital*-nek, egy „agency”-nek, tehát egy magáncégnek dolgozik – utóbbi ugyanúgy piaci elemző pozícióban van, mint egy marketing-, PR- vagy közvélemény-kutató cég embere. Akik ezt elsősorban művelik, általában fiatalabbak, huszonévesek és harmincasok (Bence György és Tamás Gáspár Miklós az „utolsó mohikánok”, akik még a rendszerváltás előtti generációból ilyen csinálnak – persze míg az első valóban politikai elemzőként, kommentátorként lép fel, az utóbbi inkább értelmiségi „guruként”). Ezek a fiatalok már képzetebbek olyan tekintetben, hogy tanultak politológiát, politológia szakon végeztek, és kevésbé a szubjektív vélemény vagy a politikai irányultság határozza meg azt, amit mondanak, sokkal inkább egy analitikus elemző készség, sokkal inkább neutrálisak, kevésbé elfogultak, tárgyyszerűek tudnak maradni – ha van is magánvéleményük, azt igyekeznek következetesen eltitkolni. Hozzájuk képest egészen mást csinál az, aki alapvetően a szó publicisztikai értelmében alkot véleményt, mert míg az elemzés elvileg meg akarja fejteni a politikusok lépéseit, a publicisztika ezzel szemben befolyásolni akarja a befogadókat, hogy mit gondoljanak bizonyos politikusokról, vagy pártokról. Itt bizony napi politikáról van szó, a tevékenység nagyon politika-közeli, így tehát kvázi a politikai pártok egy politikai segédcapatának, értelmiségi holdudvarának tekinthetjük őket. Más szempontból, továbbmenve és összefoglalva, a napi politikai elemzés nagyon érdekes, nagyon fontos, érdekli az embereket. De fontos látnunk, hogy ez egészen más, és csak nagyon-nagyon távoli köze van a politikatudományhoz, ahol bizony az átlagembereket néha a legkevésbé sem érdeklő, nagyon obskúrus kérdésekkel foglalkoznak (módszertannal, szakos irányzaton belüli problémákkal), ami leginkább a szakmát érdekli, és ritkán van közvetlen hozadéka. Vagyis

a szűkebb értelemben vett politikatudományt el kell választani a politikáról szóló véleménytől, a napi politikai elemzéstől, ami a tágabb, köznapi értelemben vett politológia része, valamiféle alkalmazott tan.

De nem lehet, hogy ez a Szürke kardigán tulajdonképpen egy olyan kórnak a tünete, hogy teljesen elégtelen a politikatudományon belül a szakmai diskurzus, és nincsenek visszajelzések a tényleges tudományos teljesítményeket illetően? Lehet, hogy ez pusztán csak abból fakad, hogy azért meglehetősen kicsi ez a tudományos nyilvánosság, vagy azért azonosítható más, nem strukturális tényező is?

Az egyik az, hogy kicsi, ez egy nagyon jó kiindulópont: Magyarország kicsi, a szakma is az, mindenki mindenkit ismer, nincs verseny, a pozíciók le vannak osztva, minden állás be van töltve. E tekintetben a helyzet hasonló a rendkívül hierarchikus német egyetemi élethez, ezzel szemben nem lehet összehasonlítani az Egyesült Államokkal vagy Angliával, ahol nagyon erős a verseny, nagy a mobilitás, teljesítményorientált a rendszer, és külföldiek is abszolút megkaphatnak egy-egy komoly állást. Angliában például az egyetemek aszerint kapják a támogatást, hogy milyen a tudományos teljesítményük – szakmai publikáció a preferált folyóiratokban, és így tovább. Ilyen Magyarországon messze nincsen. De azért abban is van igazság, hogy egy kis országban is lehet jó szakmai közélet, és ezen Magyarországon is lehetne javítani. Ezt kívánja elérni a Társaság a szakosztályok regenerálásával, a konferencia komolyabb megszervezésével. Így például az is felmerülhet, hogy a teljesítménynek nincs elismerése. Nagyon sokan érezzük így, én is így érzem. Ezért vannak a díjak, például; annak idején ezért alakult a Bibó-díj, és 2005-ben ezért alakult a Kolnai-díj is, ami az (előző) év legjobb szakmai publikációjáért jár. Persze soha nincs abszolút legjobb, minden ilyen díj vitatott, de a vita garantálja, hogy a legjobbak közül kapja valaki. És ezáltal értelmet nyer a dolog, hisz a teljesítmény elismerése mellett az esemény további szakmai vitát és reflexiókat is generál, ami hozzájárul standardok kimunkálásához. Továbbá a formális elismerésen kívül természetesen jelentős a közösség informális elismerése, és ilyen mindig is volt, a presztízs, a rangsor mindig kialakult.

Szerencsés esetben e két dolog nem válik el erősen egymástól, és a teljesítmény elismerése ezen felül még abban is megnyilvánul, hogy a hozzáértőbbek kerülnek vezető pozícióba, ők diszponálnak erőforrások és állások felett – sajnos e tekintetben még sokat kell fejlődni. Én azt érzem, a kontra-szelekció egyes területeken még mindig nagyon erős, tehát például az egyetemi tanszékek személyi összetétele a legtöbb helyen abszolút a helyi ad hoc

viszonyokból következik és nem valamilyen meritokratikus, koncepciózus oktatási vagy tudományos teljesítményre épül. Nagyon érdekes és hasznos lenne – és ez felmerült már a Társaságban is – összeállítani egy rangsort a politikatudományi tanszékek között, valamilyen mérhető teljesítmények (mint például tudományos fokozatok, publikációk, szakmai elismerések) alapján. Persze mindez nagyon sok konfliktust szülhet, épp ezért csak megfelelő előkészítéssel és szakmaisággal lehetne bármi hasonlóhoz hozzálátni. Bár ilyesmit, megfelelő indikátorok kiválasztásával, akár egy kutatómunka keretében is lehet készíteni, mindenféle intézmény védnöksége nélkül. (Ilyen indikátor lehet például a citációs index, ami bizonyos folyóiratok monitorozásával, publikációs listák összeállításával hozzávetőlegesen hiteles képet tud adni – ezzel az Amerikában elterjedt módszerrel a probléma csak az, hogy európai, nemzetközi fórumokra magyar szerző csak ad hoc módon, véletlenszerűen kerül be, a hazai folyóiratkör pedig olyannyira szűk, hogy ez nagymértékben torzítaná a szerzők egymáshoz képesti reprezentáltságának a mérését.)

Végül pedig hadd tegyek még hozzá valamit ahhoz, amit eddig a szakma integrálásáról és a szakma nemzetközi relációban történő elhelyezéséről és színvonaláról mondtunk. Ugyanis furcsa ellentmondás van két törekvés között. Mert hiszen az úttörők, a legújabb eredményeket publikáló szerzők, a legújabb módszerek stb. kis és tematikailag és módszertanilag egyaránt egyre inkább specializálódó folyóiratokban és nemzetközi szekciókban jönnek össze, jelennek meg. Márpedig a teljesen végletesen végbe menő specializáció végső soron az egymással való kommunikációs képtelenség állapotába vezethet. Egy nemzeti tudományos társaságnak az is elsődleges feladata, hogy a specializálódott műhelyek közt biztosítsa a kommunikációs csatornákat, hogy megelőzze a fent leírt állapot kialakulását, és elősegítse az egymásra reflektáló aldiszciplínák fejlődését.

Érdekes, hogy ez a specializáció a publikációs fórumokat illetően mintha még nem jelent volna meg Magyarországon, és mintha a magyar politikatudományi szakmai közelet sokkal több fórumot nem is lenne képes eltartani. Gondoljunk csak a Közpolitika „csödbemenetelére” vagy más jelekre. Úgy tűnik, meglehetősen szűk a szakmai folyóiratok piaca.

Ugye ez nem piac abban az értelemben, mint az élelmiszer vagy a fogyasztási cikkek piaca, hisz ezek eltartott folyóiratok, nem igazán a vásárlók, hanem sokkal inkább a támogatás tartja el őket. Egyébként kétségtelen, hogy ez a „piac” valóban nagyon szűk, másrészt az erőforrások is nagyon gyengék, ami többek közt azzal is összefügg, hogy a politikatudomány el-

ismertsége az Akadémián belül és más tudománypolitikai intézményekben, testületekben nem elég magas, a presztízse alacsonyabb több más területhez képest. Még mindig nagyon új, sokan még mindig bizalmatlanul tekintenek rá a klasszikus tudományterületek képviselői közül, a bizottsági munkában más tudományterületekkel összevonva szerepel általában, és – hogy csak egy példát említsek – az Akkreditációs Bizottságban, ahol arról döntenek, hogy melyik politológia tanszéket akkreditálják, az ott nagyrészt másokon múlik, hisz a politológusok kisebbségben vannak.

Na de azért vegyük észre, hogy valami kis specializáció mégiscsak van. Elsősorban az olyan határterületeknek vannak külön folyóirataik, mint például a közvélemény-kutatás; a nemzetközi kapcsolatok kutatóinak szintén vannak szaklapjaik. Ezzel szemben a legtöbben valóban mindenféle társadalomtudomány megjelenik. Tehát végül is a kérdés igen helytálló, és nem is nagyon hiszem, hogy akár módszertani, akár tematikai téren komoly változás elérhető lenne. A specializáció egyértelműen nemzetközi fórumok irányába viszi a komolyabb szakembereket, mert ott ez már a szűken vett politológiai téren is megvan. Habár ott is van egy erős „ellenszenv”, és nagyon sok az olyan hagyományos folyóirat, ami nem elkötelezett egyetlen elméleti-módszertani irányzat felé – a folyóiratoknak legalább a fele ilyen: ha mégis van egyfajta zártsága, az nem politikatudományi értelemben vett zártság, inkább „klikkesedés” jellegű, tehát egy adott diskurzusban megjelenő szerzőknek a fóruma.

És még egy egész fontos dolog: hogy ez is egy piac, egy „fállábú piac”, amiből azonban meg lehet élni. Tehát politológiát végzett hallgatók nem csak bankjegynyomdában lehetnek éjjeli őrök, vagy Tüzép-telepen, hanem politikai elemzőként vagy ezen a „fállábú piacon” meg lehet élni a politológiából. Ez nagyon fontos! Sokan kérdezték, már, hogy „Na és ugyan mit fog majd csinálni az a sok politológus, aki itt végez?”. Rengeteg mindent csinálhat, amelyek közül ez az egyik...

Mégis: mintha a politikatudomány intézményesülésével párhuzamosan nem történt volna meg a politológus szakma munkaerő-piaci integrációja. Függetlenül a politikai elemző cégektől, mintha ez mégis elmaradt volna, ami legjobban talán a közigazgatás területén érhető tetten. Egy hároméves államigazgatási végzettséggel még mindig könnyebben lehet elhelyezkedni, mint egy ötéves egyetemi politológus diplomával. Jó példa erre a Gazdasági Minisztérium ösztöndíjas foglalkoztatási pályázata, ahol gyakorlatilag hatvan-hetven meghirdetett helyből összesen két vagy három olyan akadt, amit politológusok is betölthettek... Nyilvánvaló, hogy nem egy tudományos társaságnak a feladata

nyomást gyakorolni vagy lobbizni ezügyben, de mintha politológus érdekképviselőt még nem létezne igazán, dacára annak, hogy a szakma egyes képviselői jelentős lobbierővel bírhatnának...

Ezt sajnos nem tudom cáfolni. Bár nekem nagyon kis rálátásom van a politológus hallgatók munkaerőpiaci pozícióira, de amennyi van, az nagyjából egybevág ezzel. Hogy most a katasztrófa mekkora, azt nem tudnám megbecsülni.

A helyzet elég rossz, és ez a bizonyos érdekérvényesítő képesség még az akadémián belül sem erős, azon kívül pedig végképp gyenge. E téren talán közép- vagy hosszabb távon lehet valami változás, talán a helyzet alakulása egy generációs váltás függvénye, melynek során majd a már politológiát végzetek kerülnek döntési pozíciókba.

Ugyanakkor nem akarom én azt a véleményemet sem elhallgatni, hogy bizonyos értelemben a politológia terén túlképzés van. A „piac” „keresleti oldalának” tekintetében egyáltalán nem, hisz a jelentkező hallgatók száma folyamatosan nő. Mi, ugyebár, ezért folytatunk versenyt, az egyetemnek ebből van bevétele, és ha nem jelentkeznek hallgatók, akkor megszüntetik a képzést, mert akkor nem tudnak mit kezdeni az oktatókkal. Kevesen gondolják azt, hogy jó ez így, de hát így alakult...

Azok szempontjából, akik el akarnak helyezkedni, ez nyilvánvalóan rossz dolog. Összességében, globálisan azonban lehetnek olyan szempontok is, amelyek szerint a tömegoktatás pozitív dolognak tekinthető. Az egész felsőoktatást tekintve van egy bizonyos túlképzés, tehát a munkaerőpiacon nagyon sokan csak a képzettségük elhallgatásával kapnak állást. Ez alól a politológia sem kivétel. Persze lehet, hogy a politológián még ehhez képest is van egy relatív túlképzés. Azonban mindez a felsőoktatási finanszírozás szisztémájából következik, nem egy szakmai kérdés, és sajnos kívül esik mind az oktatók, mind az Akadémia, mind a Politikatudományi Társaság kompetenciáján.

Talán még egy utolsó kérdés ehhez a kérdéskörhöz, szintén csak a Tanár úr szubjektív megítélésére lennének kíváncsiak: idén majd kétszer annyi politológia szakos hallgatót vettek fel egyetemre, mint tavaly. Nem lehetséges, hogy az erőteljes túlképzés, és még nagyobb kibocsátás hosszú távon ismét csak a presztízs területén fog visszaütni?

Igen, azt hiszem, megvan ez a veszély. Egy új és relatív gyenge diszciplína, viszonylag alacsony presztízzsel, nagyon erősen felfújva – ez nyilvánva-

lóan nem hangzik jól. A józanság azt mondja, hogy ennek sok hátulütője lehet közép- és hosszútávon. De ez így van. Ebből is látszik, hogy az egyetem meg az oktatás az a tudománytól néha meglehetősen távol eső, terület tud lenni. Mint ahogy már említettem, ez egyértelműen a felsőoktatás finanszírozásának a következménye, és az említett idei keretszám-növelés egészen egyértelműen, szorosan ide tartozik.

Következő témakörünk a kutatási témaköréhez kapcsolódik leginkább. Meglepő, hogy a legutóbbi ciklusban hányszor merült fel politikai napirendi kérdésként a magyar politikai rendszer egyes strukturális elemeinek az átalakítása. Korábban is volt szó természetesen a kétkamarás parlament bevezetéséről vagy a prezidenciális irányba való elmozdulásról, de 2002 óta ez több jelentős pártnak a programjában is megjelent, és legutóbb már munkacsoport is felállt az Országgyűlés létszámának csökkentésére. Ön szerint ezek inkább politikai stratégiai lépések, amelyek csak a választásokon való jobb szereplést készítik elő, vagy reálisan megvalósítható elképzelések?

A politikai érzékem azt sugallta, hogy mikor Medgyessy Péter miniszterelnök 2004 februárjában előlépett ügynevezett közjogi javaslataival, az egyértelműen az uniós választási kampány része, úgymond szavazatszerző „akció” volt, különösebb átgondolás nélkül. Olyan régi elemek elővétele, amik jól ismertek, amikről lehet tudni, hogy az MSZP-ben, a szocialista szavazók körében, sőt az egész népességben egyaránt népszerű dolgok. A másik oldalról a Fidesz 1998 és 2002 között olyan kormányzati filozófiát vallott, ami egy nagyon erős kormányzati hatékonyságot részesített előnyben, ezért több intézmény működését átalakította, hogy a kormány mozgásterét növelje – ezek részben alkotmányos súlyú kérdések voltak, még ha egyébként alkotmányon kívüliek is (mint a parlament ülésrendje vagy a kormányzati struktúra, melyek egyaránt a politikai rendszer alapszerkezetét érintették). A közvetlen elnökválasztás bevezetéséért indított akciók szintén konkrét politikai helyzetekhez kötődtek, amikor az akciót indítók meg akarták akadályozni, hogy a másik fél embere vagy adott személy kerüljön az elnöki székbe. Ez így volt már a rendszerváltás éveiben, és így volt a 2000-es elnökválasztás előtt is. Ugyanakkor sok más esetben nem pusztán erről van szó, hanem vannak politikai csoportok, illetve szereplők, akik adott javaslatokat komolyan és régóta következetesen vetnek fel. Ezek egy része politikai érdekalapon történik. Példának okáért, amikor a civil szervezetek, a tudomány vagy egyházak képviselői azt vetik fel, hogy kétkamarás legyen az Országgyűlés, és abban az újonnan létrehozandó második kamarában ők üljenek,

az nyilvánvalóan a saját pozícióik megerősítésére irányul. Ugyanez a helyzet, ha egy kis párt vezetője azt mondja, hogy a bejutási küszöböt el kell törölni. De ide lehetne sorolni azt is, amikor egy új alkotmány szükségességének felvetődésekor az Alkotmánybíróság elnöke tiltakozik, és azt mondja, hogy jó a jelenlegi alkotmány, nem kell új, hisz ő alapvetően érdekelt abban, hogy ne a parlamenti törvényhozók alkotmányozzanak, hanem az Alkotmánybíróság. A felvetések más része kapcsán viszont stratégiai szintű elképzelésekről van szó: bizonyos szereplők rendelkeznek valamilyen normatív képpel, hogy milyen lenne egy helyes alkotmányos berendezkedés vagy milyen lenne a hatékony kormányzás, és ezért kitartóan hallatják hangjukat.

Az ilyen és ehhez hasonló jelenségek már a '90-es évek végétől elég nagy gyakorisággal és markánsan jelentkeztek, ami – véleményem szerint - annak tudható be, hogy igazából nincsen alkotmányos konszenzus. Nem is volt soha: már '89-ben, a megegyezések idején, sem volt egyetértés még maguk közt az aláírók közt sem, akik már akkor úgy nyilatkoztak, hogy nem értenek egyet a saját megállapodásukkal, és persze voltak, akik végül nem is írták alá. Akik aláírták, azok is csak azért írták alá, mert épp abban a hónapban azt a kompromisszumot tudták elérni, és úgy gondolták, hogy fél évig ez is „megteszi”: akkoriban senki nem tekintette ezt véglegesnek, hanem egy ideiglenes alkotmánynak tekintették, és azt gondolták, hogy majd később, ha nekik kedvező politikai helyzetbe kerülnek, majd akkor fognak alkotmányozni. Tehát az alkotmányhoz mindig ilyen instrumentális módon viszonyultak a szereplők. Ez önmagában nem lenne furcsa, hisz ez máshol is így van, de nálunk úgy alakult a rendszerváltás forгатókönyve, hogy az alkotmány mindig csak alkotmánymódosítások révén, a reform révén alakult, és bár a folyamat során teljesen átalakult, azért mégsem egy új alkotmány, és sokan nem tekintik legitimnek. Ez azzal jár, hogy hozzájárulnak olyanhoz is, amihez nem lenne szabad, nagy kedvvel és rendszerességgel módosítják. Ehhez csak még hozzátett, hogy az Alkotmánybíróság pedig igazán innovatív, unikális, a világon egyedülálló megoldásokat talált ki a '90-es években több mindenben.

De a nagyobb elemek kivitelezésére, mint amilyen például a parlament létszámának a csökkentése lenne, elég széles, általános konszenzus megteremtődése szükséges. Van-e vajon reális esélye egy ilyen konszenzus létrejöttének a közeljövőben?

Nekem az a benyomásom, hogy alapvetően minden marad a régiben. Hacsak nem kerül valamelyik politikai oldal kétharmados többségbe. Ez

persze nem zárható ki, mert a választási rendszer olyan, hogy ahogyan csökken a pártok száma, és ahogyan közeledik egymáshoz a két tábor támogatottsága, a szavazatok egyenletes regionális, területi eloszlása miatt, nagyon kicsi szavazateloszlás-módosulás multiplikatív hatással bírhat. És mikor ez a kétharmados többség megvolt, a Horn-kormány is élt a lehetőséggel: több módosítást áterőltetett az ellenzék szavazatai nélkül – igaz, egészében nem alkotmányozott. Tehát ez a eshetőség megvan, viszont ha ilyen kétharmados többség nincsen, akkor én nem látok sok esélyt, hogy konszenzus alakulna ki fontos, alapszerkezetet érintő kérdésekben.

E megállapítás érvénye alól talán csak a választási rendszer lehet a kivétel. A választási rendszer módosítása hihetetlen érdeksérelmekkel jár, nem lehet úgy módosítani, hogy ne változzanak meg a pártok esélyei, pozíciói. Ezért nagyon nehéz módosítani, de éppen ezért lehetséges, hogy előadódik olyan politikai helyzet, hogy mégis megpróbálnak egy új konstrukciót, kevesebb képviselővel. Egyébként az én szememben nem olyan nagy jelentőségű ez a kérdés: hogy 386 vagy 266 vagy 148 képviselő van, majdnem mindegy, nem gondolom, hogy ez olyan hatalmas különbséget jelentene. Csak ennek van egyfajta populista vonulata, illetve a parlamenti munkát belülről ismerők úgy látják, hogy kevesebb képviselővel gördülékenyebben működhetne a Ház. Csakhogy a képviselő végtére is területet is képvisel, kijáró szerepe is van. Ha a létszámban változás történik, egy teljesen más képviselőtestületet kapunk – vajon egy listás rendszerben számíthatnánk-e a polgármesterek jelenlegi nagy számban történő bekerülésére? Talán nem: a parlament ez esetben sokat veszítene területi képviselői (kijáró) funkciójából.

Az előbbi kérdés a realizálhatóságot feszegette. Azonban kínálkozik egy másik megközelítési lehetőség is: a felsoroltak közül – tehát második kamara, közvetlen elnökválasztás, alkotmánybíróság szerepköre, új alkotmány stb. – van olyan elem, ami Tanár úr szerint szükségszerű lenne, vagy racionálisabb a magyar viszonyok között, mint a mostani? Amiben pillanatnyi csoportérdekektől függetlenül jó lenne változtatni a politikai rendszerben?

Általánosságban erre a kérdésre a politikatudomány nem ad választ, ehhez valamilyen szaktudományi szempontot kell keresnünk, vagy kormányzati filozófia, egyszerű politikai világkép szempontjából kell megítélnünk a kérdést. Így hát nehéz erre válaszolni, és bár nem sorolom magam a nagy politikarendszer-reformerek közé, de természetesen nekem is van ez ügyben véleményem. Összességében kevés dolgon változtatnék, de valószínűleg csupán ezeknek köszönhetően is módosulna rendszer természete. Három elemet ragadnék ki.

Az egyik az elnökválasztás. Sokak részéről a közvetlen elnökválasztás a fő követelés, és akik elutasítják, azok a legitimitás miatt teszik. Azt mondják, hogy a nagyobb legitimitációhoz nagyobb hatalom tartozik. Ez a mai magyar politikai gondolkodás egy olyan toposza, ami tévedésen alapul. A közvetlen választáshoz és nagyobb legitimitációhoz egyáltalán nem feltétlenül tartozik nagyobb hatáskör. Hogy ezt belássuk, csak körül kell nézni kicsit a határainkon túl. Ausztriában lehet ezt látni, ahol közvetlenül választják az elnököt, akinek tehát nagy a legitimitációja; ráadásul az elnök alkotmányos jogköre is relatíve széles volt – olyannyira, hogy amikor a félelnöki rendszerrel foglalkozó irodalom elkezdett kialakulni, nagyon sokáig a félelnöki rendszerekhez sorolták Ausztriát, Franciaországot és Finnországot mellé; mára mégis azt láthatjuk, hogy mégsem lett egy olyan erőteljes elnök, aki a végrehajtó hatalom fölött rendelkezne, a kormány maradt a *chief executive*, és az elnök inkább reprezentatív funkciókkal bír továbbra is. Vagyis valójában nem látom olyan nagy fajsúlyúnak ezt a kérdést – nekem nem szívügyem az elnökválasztás, de nem gondolom, hogy ekkora vehemenciával kellene küzdeni ellene, és úgy látom, hogy ez egy olyan elem lenne, ami a magyar politikai rendszer legitimitását növelhetné. Egyszerűen ilyen a magyar politikai kultúra: az emberek szeretnék a participációnak ezt a módját, és lehet, hogy ennek birtokában a politikai elit-ellenes érzületük is csökkenne.

Egy másik ilyen a kétharmados törvények, amivel kapcsolatban elvi ellenvetésem van. A kétharmados törvények ugyanis megbontják a parlamentarizmus, a parlamentáris törvényhozás logikáját, hiszen olyanok kezébe kerül a hatalom, akik nem viselik a felelősséget a kormányzásért, mert azért a többségi kormány viseli. Nem számítva természetesen azt az eshetőséget, amikor egy kormány kétharmados, csak hogy erre nincs garanciánk, ez a politikai preferenciák, a választási eredmények véletlenségétől függ, és általában nem alakul ki. Tehát a többségi kormány felelősséget visel a rendőrség működéséért, az önkormányzatok működéséért, egy sor mindenért anélkül, hogy lenne hatalma ezeket a törvényhozási területen a saját politikájának megfelelően irányítani. A helyzet egyértelműen a '89-es ad hoc politikai alkunak az eredménye. És bár sokszor azt mondják, hogy ez konszenzust teremt (holott ettől természetesen nincsen konszenzus), valójában nagyon sokszor éppen ez mérgecsís el helyzeteket, ezért nincs döntés – említhetnénk a rádióelnökséget, az alkotmánybíró vagy az *ombudsman*-választást. Tehát ahol kétharmad kell, az a felelőtlenség helyzete, márpedig azt gondolom, hogy az alkotmány közjogi része azért létezik, hogy a kormányzás formáját adja meg, ne pedig a kormányozhatatlanságét. És a kétharmados döntési helyzetek, azok a kormányozhatatlanság formáját jelentik, ezért azt gondo-

lom, hogy ezek inkonzisztens elemek a magyar alkotmányban. Persze ez egy „kormányzaspárti” felfogás, amit egy anarchista nyilván elutasítana, ekképp ez nem neutrális álláspont, de ilyen értelemben nincs is neutrális álláspont.

A harmadik elem a miniszterekkel szembeni bizalmatlansági indítvány hiánya. A konstruktív bizalmatlanság intézményének alkalmazását annak idején a weimarizálódástól való félelem alapozta meg: ’90-ben, attól lehetett tartani, hogy túl sok párt lesz, és szétaprózott parlamenti uralom alakul ki a kormány felett, a kormány a parlamenti frakciók bábja lesz, ami kormányozhatatlanságot eredményez. A konstruktív bizalmatlansági indítvány intézménye ezért a kormányt védte, hogy ne lehessen azt megbuktatni, csak akkor, ha van egy alternatív kormány, vagyis a negatív, romboló hatalmat megvonta a parlamenttől. Ez értékelhető annak ellensúlyozásaként, hogy míg a hagyományos parlamentarizmusban a romboló, felelőtlen parlamenti uralomnak van egy hagyományos ellensúlya, a parlamenti feloszlatás, addig Magyarországon ezt elvették a végrehajtás fejétől. Az ilyen alternatív megoldások azonban elvisznek a parlamentarizmustól, és egy furcsa dualista viszonyt hoznak létre törvényhozás és végrehajtás felett. Ezt én egy olyan unikumnak tartom a magyar alkotmányban, ami elvileg helytelen. És bár a rendszerbe a konstruktív bizalmatlansági indítvány nagyon logikusan, sok komoly érveléssel került bele, stabilizál, és a kormányzást szolgálja, komoly jelentősége igazából inkább csak a sokpártrendszer időszakában volt, és a pártrendszer leeredukálódásával lassan megkérdőjeleződik az értelme. Igaz, ez még talán a jövő, de azt mindenképpen kontraproduktívnak tartom, hogy egy-egy szakminiszterrel szemben nem lehet bizalmatlansági indítványt benyújtani. Több olyan kormány is volt, amelyben voltak érinthetetlen „szent tehének”, és komoly, nagy területek voltak éveken keresztül rossz irányítás alatt, mert valami politikai alku révén élükre került az adott miniszter. Ennek a fenntartását tulajdonképpen nem indokolja semmi, és ha a pártrendszer valóban a kétpártrendszerben stabilizálódik, akkor a konstruktív bizalmatlansági indítványt sem sok minden. Én személy szerint a klasszikus parlamentáris kormányzás irányába való elmozdulást üdvözlém, mivel azt tartom a legideálisabb kormányzati formának Magyarország számára.

Még egy záró kérdésünk lenne. Tanár úr egy korábbi kutatási témakörével kapcsolatos, és aktualitását a folyóirat Pro és Kontra rovatának témája adja, amelyben azt kívánjuk körüljárni, hogy „van-e jövője a konzervatívizmusnak Magyarországon”. Ezzel kapcsolatban sokan mondják, hogy a konzervatívizmust mint hívószót és a konzervatívizmust mint értékrendszert vagy eszmerendszert külön kell választani, de abban már komolyan megoszlanak az álláspontok,

hogy vajon melyik minőségében van jövője, illetve hogy egyik minőségében sincs, netán hogy mindkettőben van. Mi erről a véleménye?

Mint hívószó, a konzervativizmus valóban kevésbé hatékony, ez így igaz. De a konzervativizmusnak mint eszmerendszernek nemcsak jövője, jelene is van, még ha nem is nagyon erős abban az értelemben, hogy liberális szerző jóval több van. Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy komoly szerző talán már nincs is sokkal több; ami pedig a szocialistákat illeti, a jelenben talán ők a leggyengébbek eszmerendszer síkján – a marxizmus, ugye, teljesen háttérbe szorult, perifériális lett, szubkulturálissá vált, míg a szocializmus mindenhol átalakult, és átadta helyét egy új, harmadik utas irányzatnak. A negyedik nagy „ideológiával” kapcsolatban azt lehet mondani, hogy a nacionalizmus pedig inkább hívószóként erős, míg mint eszmerendszer, napjainkban egyáltalán nem komoly – ha úgy tetszik, pont fordított a helyzet, mint a konzervativizmusnál.

A jobboldal nagyon jól teszi, hogy nem a „konzervatív” hívószóval próbálja a szavazatokat szerezni, mert ez nem annyira vonzó. Olyannyira nem, hogy tíz évvel ezelőtt, mikor „hívószó-kutatásokban” ezen címkék elfogadottságát, elutasíthatóságát mérték, a „konzervativizmus” mindössze az emberek talán négy vagy öt százalékának volt vonzó. Igaz ugyan, hogy mára viszont már negyven százalék fölötti azoknak az aránya, akik számára ez elfogadott – hangsúlyozom: nem azoké, akiknek elsődleges, hanem akik számára elfogadott. Ez nagyon nagy előrelépés azok után, hogy a konzervativizmusról korábban évtizedekig csak rosszakat lehetett hallani, derogáló címke volt, a „valami retrográd” szinonímája. A változás annak is betudható, hogy a jobboldali politika sikeres volt Magyarországon, és ez részben a konzervatív értékekre épített, mi több: erre hivatkozott is, és támogatta is. A politikai diskurzusban lassan elfogadottá vált, a publicisztikában is megjelent (Heti Válasz, Magyar Nemzet).

De megjelent a konzervativizmus mint politikai eszmerendszer is. Szép számmal jelennek meg a konzervativizmussal kapcsolatos filozófiai és eszmetörténeti munkák, fordítások (többek között Burke, Oakeshott kötetek). A konzervatív szellemű hazai szerzők közül a *Konzervatív kiáltvány* című könyv íróját, a politikai filozófus Láncki Andrást, továbbá az eszmetörténész Schlett Istvánt, Horkay Hörcher Ferencet, Molnár Attila Károlyt, Balázs Zoltánt vagy az idős korban külföldről visszatérő Molnár Tamás és Kékes János nevét említeném elsőként. De ide tartozik az inkább történelemmel és alkalmazott társadalomkutatással foglalkozó Magyar Szemle folyóirat szerzői-köre is. Emellett léteznek olyan egyesületek és alapítványok, mint

például a Batthyány Alapítvány, valamint *think-tank* műhelyek is, mint a Századvég Kutatóközpont vagy a XX. és a XXI. Század Intézet. Tehát fokozatosan kialakultak, regenerálódtak a konzervativizmus klasszikus irányzatnak a szellemi háttérét jelentő intézmények: *network*-ök, fórumok, orgánumok. És bár a szerzők, alapítványok és az orgánumok számossága terén még mindig a liberálisok az erősebbek, de minőségi értelemben már nem látok ilyen dominanciát. Úgy vélem, hogy a szellemi kvalitások terén a konzervatívok utolérték őket.

Az interjút Hegedűs Dániel és Holndonner Róbert László készítette.